

วิจารณ์หนังสือ : Book Review

แก่นพุทธศาสน์*

Buddhist Teachings

ผู้เขียน: พุทธทาสภิกขุ

Author: Buddhadasa Bhikkhu

ปัญญา เสนงูญา และพระมหามิตร จิตปัญโญ

Panya Senpoonga and Phramaha Mit Thitapaṅko

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, KhonKaen Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: panyamusic2514@gmail.com

1. บทนำ

หนังสือเรื่อง แก่นพุทธศาสน์ ที่ผู้เขียนสนใจและนำมาวิจารณ์ต่อไปนี้เป็นบันทึกปาฐกถาธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุ ซึ่งแสดงปาฐกถาธรรมแก่คณะนายแพทย์แห่งโรงพยาบาลศิริราชร่วมกับนักศึกษาวิชาแพทย์ ณ โรงพยาบาลศิริราชเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2504 ได้บันทึกท่านแสดงปาฐกถาธรรม รวม 3 ครั้ง ปรากฏว่าข้อความที่ท่านแสดงในครั้งนี้ก็คือใจความทั้งหมดของพระพุทธศาสนาอันเป็นเรื่องย่อเอาแต่แก่นของพุทธธรรมมากล่าวเหมือนกับบอกว่า สิ่งสำคัญที่ชาวพุทธควรศึกษาควรปฏิบัติอยู่ตรงนี้เป็น การตัดปัญหายุ่งยากมีประการต่างๆ ที่เป็นข้อถกเถียงกันในเรื่องหลักพุทธธรรมท่านนำพระพุทธดำรัสมาบอกให้ทราบว่าใจความแท้ๆ นั้นคืออะไร ต่อมาท่านแสดง

อีกครั้งหนึ่งเรื่อง “ความว่าง” อันเป็นใจความสำคัญที่ควรสนใจมาก เราคงเคยได้ยินพุทธภาษิตบทหนึ่งที่ว่า “นิพพาน ปรมสุขุญ” ซึ่งแปลว่าพระนิพพานเป็นความว่างอย่างยิ่ง แต่ยังไม่ทราบชัดว่า ว่างอย่างไร ความว่างอยู่ที่ตรงไหนถ้าได้ศึกษาเรื่องความว่างแล้วจะชัดเจนขึ้นและมองเห็นว่า “พระนิพพาน” เป็นสิ่งที่ทุกคนอาจจะเข้าถึงได้ในชีวิตนี้ ชาตินี้ก็ได้ ครั้งต่อมาท่านพูดถึงเรื่องวิธีปฏิบัติเพื่อเป็นอยู่ด้วยความว่างเป็นการชี้ทางให้เดินตรงไปตามแนวทางนี้เป็นเรื่องที่ชาวโลกผู้หมกมุ่นในการงานของตนเองเป็นสำคัญควรศึกษานำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ เพราะการปฏิบัติตนตามวิธีเพื่อเป็นอยู่ด้วยความว่างจะช่วยให้อยู่อย่างสงบป้องกันโรคทางวิญญาณได้เป็นอย่างดีปาฐกถาทั้งสามครั้งนี้ เป็นที่พอใจของคณะนายแพทย์

*ได้รับบทความ: 11 ตุลาคม 2561; แก้ไขบทความ: 12 กุมภาพันธ์ 2562; ตอรับตีพิมพ์: 21 พฤษภาคม 2562

Received: October 11, 2018; Revised: February 12, 2019; Accepted: May 21, 2019

เป็นอย่างมากจึงได้ถอดจากเครื่องอัดเสียงมาเป็นตัวหนังสืออ่านแล้วก็พอใจใครจะให้ได้อ่านกันอย่างทั่วถึง

2. โครงสร้างและเนื้อหาของหนังสือ

โครงสร้างของหนังสือแก่นพุทธศาสนาเป็นหนังสือที่ถอดออกจากคำปาฐกถาธรรมในโอกาสพิเศษของท่านพุทธทาสภิกขุ ณ ชุมมนศึกษาพุทธธรรมโรงพยาบาลศิริราชในอุปการะของคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล ซึ่งมีโครงสร้างของการเขียนวิธีเขียน ภาษาที่ใช้เขียน และการจัดลำดับเนื้อหาวิธีเขียน เป็นการเขียนโดยการถอดออกจากคำปาฐกถาธรรมแบบคำต่อคำไม่มีการอธิบายเพิ่มเติมข้อความใดๆ อีกเลย แม้แต่เชิงอรรถต่างๆ ก็ได้นำมาอ้างอิง ยกเว้นในกรณีที่ท่านได้กล่าวไปถึงที่มาของหัวข้อธรรมและเอกสารต่างๆ ในบางเรื่อง ภาษาที่ใช้เขียนเป็นภาษาแบบความเรียงหรือร้อยแก้ว ศัพท์ที่ท่านพุทธทาสภิกขุนำมาใช้เป็นศัพท์ที่สื่อสารกับคนยุคปัจจุบันให้เข้าใจได้ง่าย เช่น ศัพท์ว่า “ตัวกูของกู” เป็นต้น การจัดลำดับเนื้อหาเป็นการจัดลำดับอย่างมีขั้นตอน จัดลำดับเนื้อหาจากง่ายไปหายาก นำเสนอให้เข้าใจได้ง่ายและโครงสร้างของหนังสือ แบ่งเป็น 3 ตอน คือ 1) ใจความทั้งหมดของพระพุทธานุภาพถึงหัวใจของพุทธศาสนา คือ สิ่งทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น 2) ความว่าง ว่าด้วยธรรมที่เป็นประโยชน์แก่มวลเราวส คือ เรื่องสัจธรรม และ 3) วิธีปฏิบัติเพื่อเป็นอยู่ด้วยความว่าง พุทธถึงวิธีการปฏิบัติเพื่อความว่างและผู้เขียนจะได้นำเสนอลำดับต่อไป

เนื้อหาในหนังสือแก่นพุทธศาสนาของท่านพุทธทาสภิกขุ ได้ปาฐกถาธรรม 3 ครั้ง 3 เรื่อง คำการปาฐกถาธรรมครั้งที่ 1 ว่าด้วย เรื่อง ใจความทั้งหมดของพระพุทธานุภาพ ครั้งที่ 2 ว่าด้วยเรื่อง ความว่าง และครั้งที่ 3 พุทธถึงวิธีปฏิบัติเพื่อเป็นอยู่ด้วยความว่าง ผู้เขียนได้สรุปออกมาให้เห็นแก่นของเนื้อหาในแต่ละครั้ง ดังนี้ การปาฐกถาธรรมครั้งแรก เรื่อง ใจความทั้งหมดของพระพุทธานุภาพสรุปสั้นๆ ได้ว่า หลักพุทธศาสนามุ่งเฉพาะไปที่การดับทุกข์ ทุกข์เกิดจากการยึดมั่นถือมั่น ถ้าไม่มีการยึดมั่นถือมั่น ก็ไม่มีทุกข์ การปาฐกถาธรรมครั้งที่ 2 เรื่องความว่าง สรุปสั้นๆ ได้ว่า เป็นเรื่องทั้งหมดของพุทธศาสนา ความว่าง หมายถึง ความว่างจากความทุกข์ ความว่างจากกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ และความว่างจากความรู้สึกว่า มีตัวเราของเรา และการปาฐกถาธรรมครั้งที่ 3 หลักปฏิบัติในทางพุทธศาสนาจึงสอนให้ละ ให้ทำลายความรู้สึกในการยึดมั่นถือมั่นเสียให้หมดให้เห็นสภาพเป็นอนัตตา คือ ความว่างจากตัวตนของสิ่งทั้งปวงคำสอนเรื่องความว่างหรืออนัตตา มีแต่ในพุทธศาสนาเท่านั้นไม่มีในศาสนาอื่น

3. เนื้อหาการวิจารณ์

ตามที่ผู้วิจารณ์ได้ศึกษาหนังสือแก่นพุทธศาสนาของท่านพุทธทาสภิกขุ เนื้อหาของหนังสือแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น คือ ใจความทั้งหมดของพระพุทธานุภาพ ความว่าง และวิธีปฏิบัติเพื่อเป็นอยู่ด้วยความว่าง รายละเอียดดังนี้

1. ประเด็นแรก ใจความทั้งหมดของพระพุทธานุภาพ ความหมายของผู้แต่งเรื่อง

ใจความทั้งหมดของพระพุทธานุญาตท่านพุทธทาส วิกฤตการณ์สื่อถึงความเข้าใจว่า ใจความทั้งหมดของพระพุทธานุญาตกล่าวถึงข้อสรุปความของหลักธรรม โดยหวังว่าเมื่อผู้ฟังจับใจความสำคัญได้แล้วก็จะสะดวกในการศึกษาออกไปได้อย่างกว้างขวาง พระพุทธานุญาตเกินกว่าจะศึกษาหรือไม่ ท่านให้ข้อสังเกตว่า เนื่องจากความรู้ทางพุทธศาสนาที่ไม่ใช่หลักชั้นมูลฐานมีอยู่ไม่น้อยและจะพาให้ศาสนาค่อยๆ เหวไปทีละน้อยๆ จนกลายเป็นพุทธศาสนาใหม่ หรือกลายเป็นพุทธศาสนาเนืองอก หนึ่งออกออกไปเรื่อยๆ เช่น เรื่องประวัติศาสตร์พุทธศาสนา พิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น จึงทำให้ผู้ที่ยังจับใจความสำคัญของหลักธรรมไม่ได้สับสนและรู้สึกวุ่นวายพระพุทธานุญาตมีเรื่องมากมายเกินกว่าที่จะจำได้เข้าใจหรือนำไปปฏิบัติ ในประเด็นนี้ท่านเน้นว่า ที่จริงแล้วหลักพุทธศาสนาชั้นมูลฐาน มีส่วนที่เป็นหลักอยู่ไม่มาก ดังที่พระพุทธเจ้าได้เปรียบเทียบระหว่างใบไม้ทั้งป่ากับใบไม้ในกำมือของพระองค์ว่า สิ่งที่พระองค์ตรัสรู้นั้นมีมาก เปรียบได้กับใบไม้ทั้งป่า แต่เรื่องที่จำเป็นที่ควรรู้ควรนำมาสอน และนำมาปฏิบัติเพื่อดับทุกข์นั้นมีไม่มาก เปรียบได้เท่ากับใบไม้ในกำมือเดียว จากประเด็นดังกล่าว ซึ่งมีอธิบายในพระไตรปิฎกว่า สิ่งอะไรเล่าที่เราบอกแล้วคือ เราได้บอกแล้ว นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาเพราะเหตุไร เราจึงบอก เพราะสิ่งนี้มีประโยชน์ เป็นจุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพานเพราะเหตุนี้ เราจึงบอกทุกข์ทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ เธอทั้งหลายพึง

ทำความเพียรเพื่อรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (Thai Tipitaka 19/1712/434)

จุดมุ่งหมายของพระพุทธานุญาตท่านพุทธทาส วิกฤตการณ์อธิบายว่า จุดหมายที่แท้จริงของพุทธศาสนา มุ่งเฉพาะไปยังความดับทุกข์เท่านั้น ถ้าเป็นเรื่องที่ไม่เป็นไปเพื่อความดับทุกข์พระพุทธเจ้าท่านทรงปฏิเสธไม่เกี่ยวข้องด้วย เช่น เรื่องตายแล้วเกิดหรือไม่ อะไรไปเกิด ฯลฯ เพราะสิ่งเหล่านี้ไม่ได้มุ่งไปสู่การดับทุกข์เหตุผลในคำสอนในพุทธศาสนา เพื่อมุ่งไปสู่การดับทุกข์นั้น ล้วนมีเหตุผลอยู่ในตัวเอง ซึ่งทุกคนสามารถเห็นและเข้าใจได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องเชื่อตามใครอื่นหัวใจของพุทธศาสนา ท่านเกริ่นเกี่ยวกับคำสอนทางพุทธศาสนาว่ามีเรื่องสำคัญๆ และล้วนเป็นสังขธรรมหลายเรื่อง เช่น เรื่อง อริยสัจ 4 เรื่อง ไตรลักษณ์ เรื่อง การไม่ทำความชั่ว ทำดี และทำจิตให้บริสุทธิ์ ฯลฯ อย่างไรก็ตามในมุมมองของท่านเห็นว่าในพระบาลีมีขณิกายมีเรื่องหนึ่ง ที่ชี้ชัดถึงหัวใจของพุทธศาสนา คือ มีผู้ถามพระพุทธเจ้าว่า พุทธวาระทั้งหมดของพระองค์ถ้าจะสรุปให้สั้นๆ เพียงประโยคเดียวได้หรือไม่ พระพุทธเจ้าได้ตอบสั้นๆ ว่า “สพเพ ธมมานาลํ อภินิเวสย” ซึ่ง แปลได้ว่า “สิ่งทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น” ทั้งนี้ พระพุทธเจ้าได้ย้ำว่าถ้าใครได้ฟังข้อความนี้ก็คือได้ฟังทั้งหมดในพระพุทธานุญาต ถ้าได้ปฏิบัติตามข้อนี้ก็คือ ได้ปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธานุญาต ถ้าได้รับผลจากการปฏิบัติตามข้อนี้ก็คือได้รับผลทั้งหมดในพระพุทธานุญาต ท่านพุทธทาสวิกฤตการณ์เห็นว่าคำตอบนี้ของพระพุทธเจ้าได้รวมทั้งเรื่อง วิชชาปฏิบัติ และผลของการปฏิบัติไว้

อย่างครบถ้วนแล้วจึงถือได้ว่าเป็นหัวใจของพุทธศาสนา

ในพระไตรปิฎกได้อธิบายไว้ว่า พระพุทธเจ้าก็ตรัสพุทธพจน์นี้ขึ้นมาว่า ภิกษุได้สดับหลักการที่ว่า สพเพ ธมมา นาลิ อภินิเวสาย (Thai Tipitaka 23/58/90) ธรรมทั้งปวงไม่อาจจะยึดมั่นถือมั่นได้ เพราะเป็นอนิจจังทุกขังอนัตตาเมื่อรู้เข้าใจความจริงของมันก็จะไม่ยึดติดถือมั่นสิ่งใดในโลกจึงไม่ร่ำรอนเร่าร้อนก็จะสงบเย็นนิพพาน และพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (Phra Dhammapidok (P.A. Payutto) ได้อธิบายในประเด็นนี้ว่า เป็นการสรุปหัวใจของการปฏิบัติที่โยงไปหาตัวความจริงของธรรมชาติหรือสภาวะธรรมว่าสิ่งทั้งหลายหรือปรากฏการณ์ทั้งหลายทั้งปวงหรือสิ่งที่แวดล้อมชีวิตของเราหรืออะไรก็ตามที่เราเกี่ยวข้องนั้นมันไม่ได้อยู่ได้อำนาจความปรารถนาของเราแต่มันเป็นไปตามกฎธรรมชาติเป็นไปตามเหตุปัจจัยหรือมีอยู่ดำรงอยู่ตามสภาวะของมันเพราะฉะนั้น เราจึงไม่สามารถยึดมั่นถือมั่นมันได้เราจะต้องวางใจปฏิบัติต่อมันให้ถูกต้อง

หลักการนี้เป็นการโยงธรรมชาติหรือความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายมาสู่ท่าทีปฏิบัติของมนุษย์ต่อสิ่งเหล่านั้น ซึ่งรวมสาระสำคัญว่าเราต้องรู้ทันว่าสิ่งเหล่านี้มันไม่เป็นไปตามใจปรารถนาของเรานะมันเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมันเราจะไปยึดมั่นถือมั่นตามใจของเราไม่ได้แต่ต้องปฏิบัติด้วยปัญญา คือด้วยความรู้เท่าทัน และให้ตรงตามเหตุปัจจัย เพราะฉะนั้น หลักนี้ก็เป็นแง่มุมหนึ่งของการประมวลวิธีปฏิบัติ ทั้งหมดต่อสิ่งทั้งหลาย (Phra Dhammapidok (P.A. Payutto), 2011 : 11)

ท่านพุทธทาสภิกขุได้เชื่อมโยงกันระหว่างแพทย์กับพระพุทธเจ้าในการปาฐกถาธรรมครั้งนี้ ท่านได้จุดประกายความคิดในเรื่องที่เกี่ยวข้องแพทย์หรือนักศึกษาแพทย์ด้วย โดยกล่าวถึงโรคภัยไข้เจ็บในปัจจุบันว่า โรคทางกาย (Physical Disease) กับโรคทางจิต (Mental Disease) ซึ่งหมายถึงโรคทางจิตที่เกี่ยวข้องกับร่างกาย โรคภัยไข้เจ็บเช่นนี้ เมื่อเป็นโรคทางกายควรไปโรงพยาบาลทั่วไป แต่ถ้าเป็นโรคทางจิตก็ควรไปโรงพยาบาลที่รักษาโรคจิตโดยตรง เช่น โรงพยาบาลบ้านสมเด็จเจ้าเป็นต้น ท่านได้เชื่อมโยงไปถึงโรคภัยไข้เจ็บในสมัยพุทธกาลว่ามี 2 ประเภทเช่นกัน คือ โรคทางกายกับโรคทางจิต แต่ความหมายของโรคทางจิตต่างกับปัจจุบัน คือ โรคทางจิตสมัยนั้น หมายถึงโรคทางความคิดหรือทางกิเลสตัณหา และผู้ที่เป็นแพทย์รักษาโรคทางจิตก็คือ พระพุทธเจ้า พระองค์จึงได้รับสมญานามหนึ่งว่าเป็นแพทย์ทางวิญญาณ ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกัน ท่านพุทธทาสภิกขุจึงขอบัญญัติคำใหม่ที่ใช้เฉพาะสำหรับศาสนาพุทธเท่านั้น โดยเปลี่ยนจากคำโรคทางจิต เป็นโรคทางวิญญาณ เพื่อแบ่งแยกคำให้แตกต่างกัน และตรงกับความหมายที่แท้จริง โดยขอใช้คำภาษาอังกฤษกำกับแยกไว้ให้ชัดเจนด้วยว่า Spiritual Disease ซึ่งไม่ได้หมายถึงวิญญาณหลุดผีปีศาจ หรือการถูกผีสิง แต่หมายถึงวิญญาณหรือจิตในส่วนลึกที่ถือได้ว่าเป็นโรคด้วยอำนาจของกิเลส โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ อวิชชา (ความไม่รู้) และ มิจฉาทิฎฐิ (ความเห็นผิด)

ท่านพุทธทาสภิกขุได้ให้ความหมายว่าโรคทางวิญญาณ หมายถึง โรคทางความคิดหรือ

ทางกิเลสตัณหา และทุกคนต่างก็มีกิเลสตัณหา จึงกล่าวได้ว่า ทุกคนในโลกนี้ล้วนเป็นโรคทางวิญญาน การขยายตัวของโรคทางวิญญาน ท่านยังอธิบายว่า โรคนี้มีเชื้ออยู่ที่ความรู้สึกในใจของเรา ทุกคนว่าตัวเราว่าของเรา หรือตัวกูของกู แล้วก็ทำไปตามอำนาจแห่งความเห็นแก่ตัวและต่อเนื่องเป็นความโลภ ความโกรธ และความหลง ทำให้เกิดความเดือดร้อนต่อตัวเองและผู้อื่น เราต่างได้รับเชื้อ (หมายถึง อุปาทาน หรือความยึดมั่นถือมั่น) เพิ่มขึ้น ทุกครั้งที่ได้เห็นรูป ได้ฟังเสียง ได้ดมกลิ่น ได้ลิ้มรส ได้สัมผัสทางผิวหนัง ท่านได้ชี้แนะว่า หากสังเกต ก็จะเห็นได้ด้วยกันทุกคนว่าความรู้สึกยึดมั่นถือมั่นในตัวของกูนี้แหละ คือ แม่บทของกิเลส การรักษาโรคทางวิญญาน ท่านแนะนำว่า การที่จะหายจากโรคทางวิญญานได้

โดยเด็ดขาด คือ การว่างจากการยึดถือในเรา ของเรา และมุ่งไปสู่ความว่างที่สุด (นิพพาน) ท่านได้ยกตัวอย่างวิธีการรักษาโรคทางวิญญานไว้เพียง 3 วิธี พอให้เข้าใจได้ชัดเจนและเหมาะสมกับเวลาในการปฎิภาณธรรม คือ วิธีการตามหลักปฎิจจสมุปบาท วิธีการตามหลักไตรลักษณ์และวิธีการตามหลักขันธ 5 โดย ท่านได้อธิบายรายละเอียดในการปฏิบัติตามแต่ละวิธีด้วย ซึ่งแต่ละวิธีจะไม่แตกต่างกัน คือ ให้หมั่นนำความรู้ในแต่ละหลักมาพิจารณาไปเรื่อยๆ ว่าทุกอย่างเป็นเพียงมายาไม่มีตัวตนที่แท้จริง การพิจารณาเช่นนี้บ่อยๆ จนเกิดความรู้สึกที่แท้จริงว่า ทุกอย่างไม่มีตัวตน จะเป็นการตัดตอนความยึดมั่นถือมั่นในเรื่องตัวตน ในที่สุดก็จะสามารถเข้าถึงความว่างหรือนิพพานได้ โดยไม่ยาก ท่านให้ข้อมูลว่า หากหมั่นสังเกตในเรื่อง

ความว่าง และความวุ่นของจิตแล้ว จะรู้สึกได้ว่า แท้จริงแล้วเราก็มีช่วงเวลา “ว่าง” อยู่มากและความว่างที่มีอยู่นั้นเป็นนิพพานน้อยๆ หรือนิพพานชิมลอง ซึ่งเป็นอย่างเดียวกับนิพพานถาวร เพียงแต่ว่ามันไม่ได้เกิดขึ้นอย่างถาวรและท่านพุทธทาสภิกขุได้สรุปปิดท้ายการปฐกถาธรรมโดยขอให้ทุกคนรู้จักโรคทั้งทางกาย ทางจิตและทางวิญญานให้ครบถ้วนแล้วแก้ไขเยียวยาทุกโรคให้เป็นผู้ไม่มีโรค และได้ชื่อว่า อโรคยปรมา ลาภา ที่แท้จริง

2. ประเด็นที่สองความว่าง ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึง “ความว่าง” ว่าความว่างเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ยากที่สุดในบรรดาเรื่องของพุทธศาสนา เพราะเป็นหัวใจของพุทธศาสนา จึงไม่ใช่เรื่องที่จะเข้าใจได้ด้วยการเดาหรือคาดคะเนตามความเคยชินหรือตามกิริยาอาการของคนธรรมดา อย่างไรก็ตาม ท่านได้แนะนำวิธีที่จะเข้าใจความว่างได้ง่ายขึ้นคือ ให้หมั่นศึกษา สังเกตและพิจารณาความรู้สึกทั้งความสุขและความทุกข์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในจิตใจตัวเอง เพราะเมื่อเราคอยสังเกตว่า ความคิดที่เดินไปในทางใดแล้วทำให้เราว่างจากความทุกข์แล้ว เราจะมีสติที่รู้ดีที่สุดและมีความเคยชินในการที่จะรู้สึกหรือเข้าใจหรือเข้าถึงความว่างจากความทุกข์ได้มากขึ้น ซึ่งจะเป็นผลให้เข้าใจเรื่องธรรมได้ดีกว่าผู้ที่เพียงแต่อ่านเท่านั้น และที่มาของเรื่องความว่าง ท่านได้เล่าถึงที่มาของเรื่องความว่าง ในสมัยพุทธกาลว่า มาจากคนกลุ่มหนึ่งขอรับธรรมที่จะเป็นประโยชน์สุขแก่อุปถัมภ์ตลอดไป พระพุทธเจ้าจึงกล่าวว่า สุญญตปปฏิบัติสุตตาโลกุตตรา ธมมา หมายความว่า ธรรมที่จะเป็น

ประโยชน์สุขเกือบตลอดไป คือ ธรรมที่อยู่เหนือวิสัยโลกที่เกี่ยวกับสัพพัญญุตาท่านพุทธทาสภิกขุอธิบายว่า สัพพัญญุตาท่านเห็นว่าคำว่า ความว่าง หรือสัพพัญญุตาท่านเห็นว่าคำว่า ความว่าง หรือ สัพพัญญุตาท่านมีความหมายมากมายหากไม่จำกัดขอบเขตให้ชัดเจนไว้แต่แรก อาจจะทำให้เกิดความเข้าใจไม่ตรงกันได้ ดังนั้น ท่านจึงแจ้งว่าในการปาฐกถาธรรมครั้งนี้มุ่งหมายเฉพาะความว่างจากความทุกข์ ความว่างจากกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ และความว่างจากความรู้สึกรู้ว่า มีตัวเรา หรือมีของเราเท่านั้น ท่านพุทธทาสภิกขุได้ย่นความหมายลึกๆ ของ “หัวใจพุทธศาสนา” ไปถึงการปาฐกถาธรรมครั้งแรกที่ท่านสรุปว่า หัวใจของพุทธศาสนา คือ คำกล่าวของพระพุทธเจ้าที่ว่า สัพเพ ธัมมา นาลัง อภินิเวสยาเย ซึ่งแปลได้ว่า ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นนั้น คราวนี้ ท่านได้ขยายความให้เข้าใจชัดเจนขึ้นว่า สัพเพ ธัมมาหรือสิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้น หมายถึง ทุกอย่างทั้งที่ไม่มีคุณค่าและมีคุณค่าสูงในความรู้สึกของแต่ละคน เช่น ฝุ่นที่ไม่มีราคา เพชรนิลจินดาราคาสูง กามารมณ์ กระทั่งสิ่งที่สูงไปกว่านั้น คือ ธรรมปริยัติ (พุทธพจน์อันควรจะเล่าเรียน) มรรค (ข้อปฏิบัติถึงการดับทุกข์) ปฏิเวธ (ผลของการปฏิบัติ) นิพพาน ฯลฯ ไม่ว่าอะไรก็ตามไม่ควรถูกยึดมั่นว่าเป็นตัวเราหรือของเรา นี่คือหัวใจของพระพุทธศาสนา หัวใจของพระพุทธศาสนากับความว่างเกี่ยวข้องกันอย่างไร ท่านอธิบายว่า ในขณะที่จิตใจใครก็ตามไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดเลยนั้น หมายถึงว่าเข้าถึงพร้อมในธรรมทุกข้อตั้งแต่ระดับต้นไปจนถึงระดับสูงสุด เช่น ทาน

ศีล สมาธิ ปัญญา มรรคผลไปจนถึงระดับสูงสุดคือ นิพพาน เป็นต้น นั่นคือจิตใจของเขากำลังวางเข้าไปถึงความว่างจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวงแล้ว

ท่านพุทธทาสภิกขุได้อธิบายว่า ประโยชน์ของความว่าง ท่านได้ยกตัวอย่างพุทธภาษิตที่กล่าวถึงประโยชน์ของความว่างหลายอย่าง เช่น ถ้าใครเห็นโลกเป็นความว่างผู้นั้นจะมีอำนาจเหนือความทุกข์ ความว่างอย่างยิ่ง คือ นิพพาน นิพพาน คือ เครื่องนำมาซึ่งความสุขอย่างยิ่ง เป็นต้น และความสำคัญของเรื่องความว่าง ท่านแจ้งว่า พระพุทธเจ้าได้ยืนยันว่าคำที่พระองค์กล่าวนั้น ต้องหมายถึงเรื่องความว่าง จะโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ตามไม่ได้ กล่าวถึงเรื่องอื่นเลย นอกจากนี้ ท่านยังให้ข้อมูลด้วยว่า ความว่างเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าให้ความสำคัญและสอนมากกว่าเรื่องอื่นใด เป็นเรื่องที่ทำให้พุทธศาสนาแตกต่างจากศาสนาอื่นอย่างชัดเจน เพราะไม่มีศาสนาหรือลัทธิอื่นใดสอนในเรื่องนี้ นอกจากนี้ท่านยังยกตัวอย่างพุทธภาษิตเกี่ยวกับความว่างเป็นระยะๆ หลายเรื่อง เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าให้ความสำคัญเรื่องนี้มากรวมทั้งได้อธิบายขยายความแต่ละเรื่องค่อนข้างละเอียด เช่น ความหมายของความว่าง อาการของความว่าง หลักปฏิบัติเกี่ยวกับความว่าง กระบวนการกำจัดความยึดมั่นถือมั่น นิพพาน เป็นต้น รวมทั้งได้บอกเล่าถึงเรื่องราวต่างๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่ลึกซึ้งและเข้าใจได้ยากยิ่งกว่าความเข้าใจพื้นฐานในเรื่องความว่างอย่างละเอียดอีกด้วย

ความว่างกับการรักษาโรคทางวิญญาณ (Spiritual Disease) ท่านได้ย่นกล่าวไปถึงการปาฐกถาธรรมครั้งแรก ที่ท่านได้เชื่อมโยงถึงการ

รักษาโรคต่างๆ ว่า หากเป็นโรคทางกาย (Physical Disease) หรือ โรคทางจิต (Mental Disease) ซึ่งเกี่ยวข้องกับอวัยวะต่างในร่างกาย ต้องไปรักษากับหมอทางกายและทางจิต แต่หากเป็นโรคทางวิญญาณ (Spiritual Disease) ที่มาจากใจที่มีความโลภ ความโกรธ ความหลงหรือวิชา ต้องไปรักษากับแพทย์ทางวิญญาณ ซึ่งสมัยพุทธกาลหมายถึง พระพุทธเจ้าและท่านรักษาโรคนี้ด้วยธรรม ซึ่งความหมายโดยรวมก็หมายถึง ความว่างหรือ สุนฺณตา นั่นเอง ท่านขยายความว่า ความว่างเป็นทั้งยาแก้โรค และการหายจากโรค หมายความว่า ความรู้และการปฏิบัติจนทำให้เกิดความว่าง นั่นคือ ยาแก้โรค ส่วนความว่างจากความทุกข์หรือจากกิเลสที่ทำให้เกิดโรค ก็คือ การหายจากโรคนั่นเอง

การเปรียบเทียบเรื่อง การยึดมั่นถือมั่น และความว่างกับศาสนาอื่น นอกจากบรรยายเรื่องความว่างในแง่มุมต่างๆ ค่อนข้างละเอียดแล้ว ท่านยังเชื่อมโยงเรื่องการยึดมั่นว่าตัวเราของเรา และความว่างกับศาสนาอื่น เพื่อให้เห็นความจริงในเรื่องนี้ได้ชัดเจนขึ้นว่า ในศาสนาอื่นเขามีตัวตนสำหรับให้ยึดมั่นถือมั่น ดังนั้นเรื่องการยึดมั่นถือมั่นในตัวเราของเราจึงเป็นเรื่องถูกต้องที่มีการสอนให้เข้าถึงสภาพความเป็นตัวเราให้ได้ แต่พุทธศาสนาสอนต่างไปจากศาสนาอื่นๆ คือ สอนให้ละความยึดมั่นถือมั่นในตัวเราของเราและพุทธศาสนาสอนว่า การยึดมั่นว่าตัวเราของเราเป็นกิเลส (สิ่งที่ทำให้ใจเศร้าหมอง) เป็นความโง่ เป็นความหลง หลักปฏิบัติในทางพุทธศาสนา จึงสอนให้ละให้ทำลายความรู้สึกในการยึดมั่นถือมั่นฯ เสียให้หมด ให้เห็นสภาพเป็นอนัตตา คือ ความว่างจากตัวตนของสิ่งทั้งปวง

เพราะฉะนั้นคำสอนเรื่อง อนัตตาจึงมีแต่ในพุทธศาสนาเท่านั้น ไม่ปรากฏหรือมีในศาสนาอื่นๆ

สรุปท้ายการปาฐกถาธรรมท่านสรุปว่า ความว่าง คือ เรื่องทั้งหมดของพุทธศาสนาเป็นความรู้ เป็นการปฏิบัติและเป็นผลของการปฏิบัติ เมื่อเข้าถึงความว่างได้ก็หมดปัญหา ประเด็นสำคัญคือต้องจับความหมายทุกอย่างให้ถูกต้องตามที่ท่านได้ยกตัวอย่างและอธิบายไว้ค่อนข้างละเอียดแล้ว ไม่ใช่ตีความหมายตามความเคยชิน ท่านจบลงด้วยการบอกว่า ท่านมีหน้าที่อธิบายไปตามข้อมูลที่มีอยู่ แต่การทำความเข้าใจเรื่องความว่างและการปฏิบัติเป็นหน้าที่ของผู้ฟังแต่ละคน

3. ประเด็นที่สามปฏิบัติเพื่อเป็นอยู่ด้วยความว่าง ความว่างคืออะไร ในการปาฐกถาธรรมครั้งที่ 3 ท่านพุทธทาส ภิกขุ ชี้แจงว่า ความว่างหรือ สุนฺณตา มีความหมายมากมายหากไม่จำกัดขอบเขตให้ชัดเจนไว้แต่แรกอาจจะเกิดความเข้าใจไม่ตรงกันได้ ดังนั้น ท่านจึงแจ้งว่า ในการบรรยายครั้งนั้น มุ่งหมายเฉพาะ ความว่างจากความทุกข์ ความว่างจากกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ และความว่างจากความรู้สึกว่า มีตัวเราหรือมีของเราเท่านั้น ซึ่งผู้เขียนพิจารณาแล้วว่า ท่านพุทธทาสภิกขุได้พูดเป็นการเน้นเฉพาะเรื่อง จิตเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ในการบรรยายครั้งนี้ท่านได้ขยายขอบเขตของความหมาย โดยเน้นถึงความว่างใน 2 สิ่ง คือ 1) สิ่งทั้งปวงหรือทุกสิ่ง หมายความว่า ทุกสิ่งทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ตั้งแต่สิ่งที่มีอนุภาคเล็กสุด เช่น ฝุ่น เพชรพลอย จิตใจ ความนึกคิด จนถึงที่สุดคือ นิพพาน ล้วนแต่ว่างจากความมีตัวตนและ 2) จิตที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร หมายความว่า จิตเดิม

นั้นว่างจากความมีตัวตน แต่เนื่องจากจิตถูกห่อหุ้มจากสิ่งปรุงแต่งที่ได้รับ เช่น เห็นรูป ได้ยินเสียง ได้กลิ่น ได้ลิ้มรส และสัมผัสทางผิวหนัง ฯลฯ จิตจึงไม่ว่าง เมื่อใดที่จิตปลดปล่อยความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งปวงได้ทั้งหมด คือ ปฏิบัติอย่าให้เกิดความรู้สึกว่ามีตัวตนในร่างกายนี้คือ จิตก็จะว่างได้ดังเดิม การปฏิบัติที่จะไม่ให้เกิดความรู้สึกว่ามีตัวตนในร่างกายนี้ ท่านแนะนำว่า ควรปฏิบัติใน 3 โอกาส คือในโอกาสปกติ ในโอกาสที่มีสิ่งมากระทบตา หู จมูก ลิ้น กายหรือผิวหนัง และในโอกาสที่กำลังจะตายการปฏิบัติในโอกาสปกติ ท่านเน้นว่า ควรปฏิบัติในลักษณะที่เป็นการศึกษา นั่นคือ ปฏิบัติเป็นประจำอย่างต่อเนื่องไปเรื่อยๆ โดยจะศึกษาเอง หรือถาม หรือปรึกษาหารือผู้อื่นก็ได้ เพื่อให้เห็นแจ้งในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับความว่างยิ่งๆ ขึ้นไป เช่น สิ่งทั้งปวงว่างอยู่อย่างไร แล้วจิตนี้จะว่างได้อย่างไร จิตจะไม่หลงผิดในสิ่งทั้งปวงได้อย่างไร เป็นต้น การปฏิบัติในโอกาสที่มีสิ่งอื่นมีกระทบประสาทสัมผัส เช่นรูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้น ท่านแนะนำสั้นๆ ตามที่เคยแนะนำในที่ต่างๆ หลายครั้งแล้วว่า วิธีปฏิบัติคือ เมื่อมีผัสสะ (การกระทบ) เกิดขึ้นก็ให้จิตหยุดอยู่แค่นั้นอย่าคิดปรุงแต่งจนเกิดความยึดมั่นเป็น “ตัวกู ของกู” ขึ้นมา แต่ถ้าจิตยังไม่สามารถหยุดปรุงแต่งได้ทันทีที่มีการกระทบเกิดขึ้น ก็ปล่อยให้ปรุงต่อไปแล้วไปหยุดที่เวทนา (หมายถึงความรู้สึกเช่น พอใจ ไม่พอใจ ฯลฯ) อย่าปล่อยให้เกิดปรุงแต่งจนเกิดความยึดมั่นถือมั่นเป็น “ตัวกู ของกู” ขึ้นมา การปฏิบัติในโอกาสที่กำลังจะตาย ท่านแนะนำว่า จะต้องอาศัยหลักที่ว่า ดับไม่เหลือ เอาดับไม่เหลือมาเป็นหลักโดยในเวลาปกติควร

หมั่นฝึกให้จิตใจน้อมไปในทางที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดอย่างแท้จริง เพื่อว่าเมื่อความตายมาถึงความรู้สึกถึงความว่างจะได้กลับมาโดยเร็วทันการณ

สรุปท้ายท่านแนะนำว่า ควรมีการศึกษาคิดปรึกษาหารือกัน คู่กัน ในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับความว่างเป็นประจำเช่นเดียวกับเรื่องอื่นๆ เมื่อเราเข้าใจเรื่องความว่างและปฏิบัติอย่างถูกต้อง โดยทำจิตใจให้ว่างจากความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งปวงแล้ว จิตก็จะว่างเป็นความว่างเสียเอง เป็นความดับไม่เหลือแห่งตัวกู-ของกู ไม่มีการเกิดมาอีก ไม่มีความรู้สึกเป็นความเกิด เป็นตัวเรา-เป็นของเราขึ้นมาอีก ไม่นาน เรื่องพวกนี้ก็จะกลายเป็นเรื่องง่ายๆ แม้แต่การบรรลุนิพพานตามที่ท่านได้บรรยายมาแล้ว นี่คือ วิธีปฏิบัติเพื่อความว่าง

4. จุดเด่นของหนังสือ

ในหนังสือ แก่นพุทธศาสน์ ดังที่ผู้วิจารณ์ได้อธิบายมาข้างต้นนั้น ท่านพุทธทาสภิกขุ พยายามล้วงลึกไปถึงเจตนารมณ์ของผู้แสดงข้อความนั้นๆ ไว้โดยแยกแยะประเด็นออกมาอธิบายขยายความให้เห็นเป็นประจักษ์ชัดแล้ว ตามความหมายอันแท้จริงของหลักธรรม โดยหวังว่าเมื่อผู้ฟังจับใจความสำคัญได้แล้วก็จะสะดวกในการศึกษาออกไปได้อย่างกว้างขวาง เมื่อผู้ฟังมีความเข้าใจในหลักธรรมแล้ว ท่านพุทธทาส ภิกขุ จะเน้นที่วิธีปฏิบัติ โดยอธิบายความหมายของเรื่อง เช่น วิธีปฏิบัติเพื่อเป็นอยู่ด้วยความว่างว่า หมายถึง การปฏิบัติเพื่อให้จิตว่างจากความรู้สึกว่ามีตัวตนหรือว่าเป็นของตนทุกกลมหายใจเข้าออกต่อเนื่องตลอดเวลาหรือกล่าวสั้นๆ อีกนัยหนึ่งได้ว่า หมายถึง วิธีปฏิบัติ

อย่าให้เกิดความรู้สึกว่ามีตัวตนในร่างกายนี้การนำเสนอของท่านพุทธทาสภิกขุ มีเป้าหมายสำคัญคือ มุ่งให้เกิดปัญญาและแก้ข้อกังขาเป็นรูปแบบหนึ่งของการรักษาคำสอนไว้ด้วย

5. สรุป

หนังสือแก่นพุทธศาสน์ ได้รับรางวัลชนะเลิศประเภทหนังสือดีเด่นจากองค์การยูเนสโก (UNESCO) แห่งสหประชาชาติ ประจำปี พ.ศ. 2508 เป็นหนังสือที่แสดงแก่นคำสอนของพระพุทธเจ้า จุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาและวิถีปฏิบัติ ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้อย่างครบถ้วนและบริบูรณ์ ในขณะเดียวกันเป็นหนังสือที่ให้โลกทัศน์และชีวทัศน์สำหรับมนุษย์ที่ถูกต้องสมบูรณ์แบบ คือให้มองโลกและชีวิต ให้รู้เห็นตามความเป็นจริงแล้ววางท่าทีที่จะปฏิบัติต่อโลกและชีวิตให้ถูกต้อง มีความเป็นอยู่ในโลกนี้อย่างมีสติรู้เท่าทันไม่ให้ตกเป็นทาสของโลกามิสทั้งหลายที่คนจำนวนมากในโลกนี้ยังเสพอย่างขาดสติอยู่ในขณะนี้ รูปแบบหนังสือแก่นพุทธศาสน์เป็นหนังสือที่ถอดออกจาก

คำปาฐกถาธรรมในโอกาสในโอกาสพิเศษของท่านพุทธทาสภิกขุ ซึ่งเป็นการเขียนโดยการถอดออก จากคำปาฐกถาธรรมแบบคำต่อคำ ไม่มีการอธิบายเพิ่มเติมข้อความใดๆ แม้แต่เชิงอรรถต่างๆ ก็มีได้นำมาอ้างอิง ยกเว้นในกรณีที่ท่านได้กล่าวไปถึงที่มาของหัวข้อธรรมและเอกสารต่างๆ ในบางเรื่อง ภาษาที่ใช้เขียน เป็นภาษาแบบความเรียงหรือร้อยแก้ว ศัพท์ที่ท่านพุทธทาสภิกขุนำมาใช้เป็นศัพท์ที่สื่อสารกับคนยุคปัจจุบันให้เข้าใจได้ง่าย การจัดลำดับเนื้อหาเป็นการจัดลำดับอย่างมีขั้นตอน จัดลำดับเนื้อหาจากง่ายไปหายากนำเสนอให้เข้าใจได้ง่าย

หากพิจารณาเนื้อหาของหนังสือแก่นพุทธศาสน์ ของท่านพุทธทาสภิกขุเรื่องใจความทั้งหมดของพระพุทธศาสนา หลักพุทธศาสนา มุ่งเฉพาะไปที่ผลการดับทุกข์ และเหตุแห่งทุกข์คือการยึดมั่นถือมั่น เรื่อง ความว่าง เป็นเรื่องทั้งหมดของพุทธศาสนา ความว่างจากกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ และหลักปฏิบัติในทางพุทธศาสนาจึงสอนให้ละให้ทำลายความรู้สึกในการยึดมั่นถือมั่นดับลงเสียให้ได้โดยสิ้นเชิง

References

- Buddhadasa Bhikkhu. (2011). *Buddhist teachings*. Bangkok : Dhammasapa Banlue Dhamma Institution.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya. (1996). *Thai Tipitaka, Series of Mahachulalongkornrajavidyalaya*. Bangkok : Mahachulalongkornrajavidyalaya Press.
- Phra Dhammapitaka. (P.A. Payutto). (2011). *The Essence of Buddhism and the Characteristics of Buddhism*. Bangkok : Religious Affairs Department Ministry of Culture.

